

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ FAKULTA

Název studijního programu – Hudební umění

Název studijního oboru –Hra na violoncello

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

DMITRIJ ŠOSTAKOVIČ A JEHO VIOLONCELLOVÁ TVORBA

Zachar Fedorov

Vedoucí práce: Mgr. Michal Kaňka

Oponent práce: Mgr. Mikhael Ericsson

Datum obhajoby:

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2016

ACADEMY OF PERFORMING ARTS

MUSIC FACULTY

Studying program – Music art

Field of Study - Violoncello

BACHELOR THESIS

DMITRI SHOSTAKOVICH AND HIS VIOLONCELLO WORK

Zachar Fedorov

Head: Mgr. Michal Kaňka

Opponent: Mgr. Mikhael Ericsson

Date of Vindication:

Degree: BcA.

Prague, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/magisterskou/disertační práci na téma

Dmitrij Šostakovič a jeho violocellová tvorba

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

OBSAH

Úvod.....	1
1. Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič.....	2
1.1 Dětství, mládí a studia:	2
1.2 Meziválečné období:.....	4
1.3 Druhá světová válka a období po ní:.....	6
1.4 Poslední roky života	9
1. Sonáta pro violoncello a klavír d moll opus 40.....	11
2.1 První věta – Allegro non troppo	12
2.2 Druhá věta - Allegro.....	15
2.3 Třetí věta – Largo	16
2.4 Čtvrtá věta - Allegro	19
2. Koncert č.1 pro violoncello a orchestr Es dur opus 107.....	22
3.1 První věta – Allegro	23
3.2 Druhá věta – Moderato	26
3.3 Třetí věta – Cadenza	28
3.4 Čtvrtá věta – Alegro con molto.....	31
4. Závěr	33
5. Seznam literatury	34

Úvod

Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič bezesporu patří k nejvýznamějším skladatelům dvacátého století. Každý umělec dnešní doby se s jeho tvorbou dříve nebo později setká, ať už s jeho symfoniemi, komorní tvorbou, sólovými koncerty, operami či filmem. Ovlivnil symfonickou, koncertantní a komrní tvorbu dalších generací skladatelů ruských i zahraničních.

S hudbou Dmitrije Šostakoviče jsem se setkal jako tří leté dítě na absolventském koncertě mého otce. Tehdy jsem poprvé uslyšel Sonátu pro violoncello a klavír d moll, ke které jsem se později dostal během studií na konzervatoři.

V této práci stručným životopisem nejprve přiblížím život a nelehkou dobu ve které skladatel žil a komponoval. Dále se zaměřím na jeho violoncellový koncert č. 1 Es dur opus 107 a Sonátu pro violoncello a klavír d moll opus 40 v podrobnější interpretační analýze.

1. Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič

1.1 Dětství, mládí a studia:

Dmitrij Dmitrijevič se narodil 25 září roku 1906 v Leningradě jako prostřední ze tří dětí. Jeho matka Sofie Vasiljevna, byla vystudovaná klavíristka a otec Dmitrij Boleslavovič vystudoval Histologii, nicméně byl uznávaným amatérským zpěvákem a k hudbě měl velmi blízký vztah.

Díky matce, která učila všechny své děti hudebním základům se ukázalo, že Dmitrij má absolutní sluch a perfektní paměť. V roce 1915 byl Šostakovič po návštěvě opery Rimského Korsakova Pohádka o caru Sultánovi nadšen a udiven zvukem divadelního orchestru natolik, že se tato návštěva stala klíčovou pro rozhodnutí Šostakoviče začít se hudbě věnovat.

První hodiny klavíru absolvoval u své matky. Po několika měsících cvičení Šostakovič v roce 1915 nastoupil do soukromé hudební školy Ignatije Albertoviče Gljassera, která se tehdy nacházela na Vladimírském prospektu. U něj hrál Mozartovy a Haydnovy sonáty a o rok později i Bachovy fugy. Za studia u Gljassera dosáhl některých úspěchů ve hře na klavír, ale učitel neobjevil skladatelský potenciál svého studenta, proto v roce 1918 Šostakovič jeho školu opustil. V příštím roce ukázal pár svých náčrtů A. K. Glazunovovi, který okamžitě rozpoznal skladatelský talent. Poté na podzim v roce 1919 Šostakovič úspěšně složil zkoušky na Petrohradskou konzervatoř, kde se začal věnovat skladbě a dirigování. Na konci roku 1919 píše Šostakovič svou první větší orchestrální skladbu *Scherzso fis-moll*.

Ve druhém ročníku nastoupil do klavírní třídy Leonida Nikolajeva, kde se mimo jiné seznámil z díly Bartokaa, Hindemitha, přestože byli tenkrát mezi zakázanými autory. Tehdy vzniká „kruh Anny Fogt“, který se orientuje na nové tendence západní muziky této doby. Aktivním účastníkem je i Šostakovič, který v té době píše „*Dvě básně Krylova*“ pro mezzosoprán a klavír a také „*Tři fantastické kusy*“ pro klavír.

Studování nebylo vůbec snadné díky Velké říjnové revoluci, první světové válce, občanské válce a hladomoru. Konzervatoř nebyla skoro vůbec financovaná, tak se často stávalo, že se vyučovalo v teplotách hodně pod nulou. Kvůli těmto špatným podmínkám Šostakovič onemocněl tuberkulózou a po prodělané operaci odjel na doléčení na Krym.

V únoru 1922 zemřel Šostakovičův otec na zápal plic, rodina se tehdy ocitla ve velké finanční tísní, proto nastoupil do biografu jako doprovod němých filmů. Za dva roky vystřídal celkem tři biografy. S kina Picadilly sám odešel a od té doby už v kinech nikdy nehrál. Říkal, že to byla pro něj ztráta času, nestíhal totiž komponovat. Dále ale skládal hudbu k filmům používaje symfonický orchestr. Velkou pomoc v tomto období prokázal sám Glazunov, který dokázal vydobít personalní stipendium pro Šostakoviče.

V roce 1925, po nucené pauze kvůli nemoci a operaci, dokončil studia skladby svou 1. Symfonií fis-moll op. 10. Bylo mu tehdy pouhých 19 let. Symfonie měla tak velký úspěch, že ji skladatel mohl zařadit mezi skladby se kterými odjíždí na koncertní cesty po SSSR. Naštěstí během turné po SSSR uslyšel jeho první symfonii německý dirigent Bruno Walter a okamžitě jej poprosil aby mu zaslal partituru. Zahraniční premiéra tak proběhla v listopadu roku 1927 v Berlíně. O rok později také v USA pod taktovkou Leopolda Stokowského, či Artura Toscaniniho. Tím se Šostakovič velice proslavil.

V roce 1927 se staly v životě skladatele ještě dvě veliké události. V lednu přijíždí rakouský skladatel druhé vídeňské školy Alban Berg. Příjezd byl spojen s jeho premiérou opery „Wozzeck“, což bylo spojováno s velkou kulturní událostí v zemi a také to inspirovalo Šostakoviče pro napsání opery „Nos“ na Gogolův motiv. Druhou událostí bylo setkání s I.I.Solertinským se kterým se stali velmi blízkými přáteli. Ten ho seznamoval s množstvím tvorby velikých skladatelů jak současných, tak minulých.

V lednu 1927 odjel skladatel na první ročník Chopinovy soutěže do Varšavy, kde ve své kategorii získal čestné uznání (zazněla zde jeho vlastní klavírní sonáta).

Po návratu do vlasti intenzivně komponuje, ale i koncertuje s komorními soubory. Na objednávku od státního nakladatelství skládá *Aforismy k 10. výročí Velké říjnové revoluce* a dokončuje *Symfonii č.2 B dur opus 14*, která nese název již zmíněné Říjnové revoluce „Věnováno Říjnu“. Tato skladba získala nejvyšší vyznamenání v soutěži o symfonickou tvorbu k tomuto výročí.

1.2 Meziválečné období:

Během následujících let 1929-1931 skládal Šostakovič hudbu k divadelním představením - *Nový Babylon*, *Štěnice*, *Výstřel*, *Celina*, *Vládni*, *Británie*, *Zlatá hora*, *Negr*. Napsal také dva balety *Zlatý věk* a *Šroub*, nepovažoval to však za úspěšné. Také dokončuje *Symfonii číslo 3 Es dur opus 20 „Prvomájová“*.

Rok 1932 byl pro skladatele rok kdy usilovně pracoval na své druhé a poslední opeře „*Lady Macbeth mcenského újezdu*“ (neboli *Kateřina Izmajlová*). Objednávka byla z Moskevského divadla V.I. Nemiroviče Dančenka. Opera měla být první částí trilogie věnované postavení ruské ženy v různých dobách. Námět převzal ze stejnojmenné novely N.S.Leskova, libreto napsal s leningradským dramatikem A.G. Prejsem.

Od novely se odchyluje jen třetí dějství – větší sociální obtížností – přidanou scénou na policii a vypuštěnou scénou vraždy synovce Kateřiny.

Šostakovič zamýšlel operu v tragické rovině. Přestože manželka zavraždí svého manžela a tchána, Šostakovič s ní sympatizuje. Je zde představena jako oběť společenských poměrů, v nichž se ocitla proti své vůli. Také je to o velké lásce a samoobětování pro ni. Velký vliv na psaní opery měla jeho žena, se kterou se v tom roce oženil. V jeho hudbě je cítit pravá láska k ní.

Provedení opery se chystalo na dvou místech najednou. V divadle V.I. Nemiroviče-Dančenka v Moskvě (dnes divadlo Stanislavského) a v Malém operním divadle v Leningradu. 22 ledna proběhla v roce 1934 premiéra v Leningradě a o dva dny později 24. ledna v Moskvě. Provedení v SSSR a později i na západě byli velice úspěšná. V průběhu dvou let v Leningradu proběhlo na celkem 83 repríz v Moskvě to přišlo na zhruba stejné číslo.

V tomtéž roce, 1934, napsal Šostakovič *Koncert pro trubku klavír a orchestr c moll* a také svojí první komorní skladbu *Sonátu pro violoncello a klavír d moll opus 40*. Sonátu dopisoval v odloučení své ženy kvůli románu s mladou překladatelkou Jelenou Konstantinovskou, kterou poznal při nastudování *Lady Macbeth*. Premiéra proběhla 25. prosince 1934 v Malém sále leningradské konzervatoře. Na violoncello hrál jeho velmi dobrý přítel Viktor Kubatckij za doprovodu samotného Šostakoviče.

V ústředním listu sovětských komunistů Pravda vyšla 28. ledna 1936 redakcí nepodepsaná, ale oficiálními místy schválená stať „Chaos místo hudby“. Pojednávala o opeře *Lady Macbeth Mcenského újezdu* a je dodnes považována za jednu z nejnespravedlivějších a nejšpatnějších kritik, jaké kdy kdo napsal. Krátce před jejím otištěním J. V. Stalin zavítal v Moskvě do divadla, aby osobně zhlédl úspěšnou operní novinku, jež po dvou letech dosáhla cca 130 repríz. Text plný zášti možná napsal Stalin sám, přinejmenším však přímo vyjadřoval jeho názor na dílo a moderní hudbu vůbec. O pár dní později vyšel podobný článek „Baletní faleš“ jako reakce na baletní inscenaci *Světlý pramen*. Po premiéře byl choreograf F.Lopuchov zbaven funkce šéfa baletu v Malém divadle v Leningradě a hra musela být stažena. Články v Pravdě byly začátkem boje proti tzv. „formalistům“ kam spadali, skladatelé, malíři i spisovatelé. Začal se podporovat návrat k tradicím 19. století. Tento útok proti avangardě obsahoval současně kontrarevoluci v kulturní politice.

V roce 1937 začal Šostakovič vyučovat na Leningradské konzervatoři skladbu, kde působil až do roku 1941. Mezi jeho žáky byli, G. Sviridov, J. Levitin, V. Flejšman. V tomto roce byla poprvé provedena jeho *Smyfonie číslo 5 d moll opus 49*. O rok později píše *Symfonii č.6 f moll opus 54*, také píše hudbu k filmu *Vyborgský kraj*, za který byl oceněn Řádem rudého praporu práce. Mezitím v Moskvě provedli s členy Glazunova kvarteta *klavírní kvintet g moll* který měl obrovský úspěch. Za to byl Šostakovič oceněn Stalinovou cenou. V tento rok také pracoval na instrumentaci Musorgského opery *Bris Godunov*.

1.3 Druhá světová válka a období po ní:

8 září 1941 začala blokáda Leningradu, která trvala tři a půl roku. Šostakovič tehdy pracoval na sedmé Symfonii. Stal se členem požárního družstva a dobrovolně hlídkoval z veže konzervatoře. Při klidných chvílích vyučoval a komponoval. V Leningradě napsal jen první větu poté byl s celou rodinou evakuován do Kujbyšova (dnešní Samary) kde byla symfonie dopsána. Symfonii věnoval svému rodnému městu Leningradu.

5. Března 1942 se konala premiéra 7 Leningradské Symfonie v Kubyšově pod taktovou S. Samosuda. Koncert byl přenášen rozhlasem po celém Sovětském svazu. V Leningradě zazněla symfonie v srpnu. Pro tuto příležitost vedení stáhlo s frontové linie řadu profesionálních muzikantů, aby mohli skladbu nastudovat, partitura se musela převézt letecky. I přes zimu a hlad byl sál naplněný do posledního místa. Šostakovič byl opět oceněn Stalinovou cenou a také mu byl udělen titul zaslouženého umělce SSSR. O skladbu byl velký zájem i v USA či Evropě. V New Yorku se symfonie pod taktovkou Artura Toscaniho vysílala po celé zemi rozhlasem.

Začátkem roku 1943 se usadil v Moskvě, kde vedl třídu kompozice. Studovali u něj skladatelé jako I. Bunin, J. Makarov, B. Čajkovski či K. Chačaturian. Dokonce Mstislav Rostropovič u něj studoval instrumentaci. Pořád výrazně skládal, napsal *Klavírní sonátu č. 2 opus 61*, kterou věnoval památce L.V Nikolajeva. V létě v pobýval v domě skladatelů u města Ivanovo kde dokončil svou *Symfonii č. 8 c moll* věnovanou J. Mravinskému, který ji také prodvedl se Státním symfonickým orchestrem SSSR. Po definitivním zhroucení blokády roku 1944 zemřel blízký přítel skladatele I. Sollertinský, k uctění jeho památky píše Šostakovič. *Klavírní trio č.2 opus 67*, za které byl vyznamenán Stalinovou cenou. Dále napsal *Smyčcový kvartet č.2 A dur opus 68* a *Symfonii č.9 Es dur opus 117*, která je na rozdíl od dvou předešlích jasná a radostná.

V roce 1947 byl Šostakovič hostem Pražského jara, kde bylo bohaté zastoupení jeho skladeb a vyvrochlením festivalu bylo provedení jeho Symfonie č.7 Českou fiharmonií pod taktovkou J.Mravinského.

V roce 1948 po ukončení druhé světové války, Stalin znovu začal stupňovat nátlak na Šostakoviče. Byl obviněn z formalizmu a modernizmu, byl mu odebrán titul profesora a následně byl propuštěn z obou konzervatoří. Finanční zajištění mu zůstalo pouze z filmové tvorby. V této době se filmovou tvorbou také intenzivně zabýval. Napsal hudbu ke dvou filmům – *Mičurin a Setkání na Labi*, za které dostal opět Stalinovu cenu. Napsal též vokální cyklus *Z židovské lidové poezie pro soprán, alt, tenor a klavír opus 79* a věnoval se houslovému koncertu. Tyto skladby psal tzv. do šuplíku, jelikož nemohly být uvedeny kvůli cenzúře. Často cestoval po světě, účastnil se mnoha kongresů vědy a kultury, sjezdů, soutěží, různých festivalů a k tomu i pravidelně koncertoval.

Rok 1950 začal pro skladatele důležitou prací v Lipsku, kde vedl sovětskou delegaci a byl členem poroty soutěže k 200. výročí smrti Johana Sebastiána Bacha. Skladatel byl na tolik unesen atmosférou města a hudbou velikého skladatele, že se po příjezdu do Moskvy ihned pouští do komponování *24. Preludií a Fug pro klavír*, které dokončuje následující rok. Také dopisuje *Čtyři romance* na verše J. Dolmatovského a *Druhou baletní suitu*.

V prosinci 1953 ve Velkém sále Leningradské filharmonie poprvé zazněla *Symfonie č. 10. e moll opus 93* pod vedením J. Mravinského. V červnu odjíždí na valné shromáždění umělců z celého světa do Vídně, kde se odehrávala aktivizace hnutí obránců míru. Také Šostakovič píše *Concertino pro dva klavíry opus 94* věnované svému synovi Maximovi. Ve stejném roce umírá Stalin a skladatelův kolega Sergej Prokofiev, kterého velmi obdivoval a považoval ho za největšího génia této doby.

Symfonie se stala stimulací mladé generace skladatelů pro objevování nových cest k symfonizmu, tomu nejtěžšímu žánru. Velmi ovlivnil tvorbu A. Chačaturiana a stává se po smrti N.J. Mjaskovského a S.S. Prokofieva největší skladatelskou veličinou SSSR. V Roce 1954 Šostakovič dokončil *Slavnostní předeheru* na objednávku Velkého divadla, jež byla záhy na podzim premiérována. Skladba byla věnována k 38. výročí Říjnové revoluce. Později v roce 1980 byla skladba použita jako hudební téma olympiády v Moskvě. Tento rok, tzv. „Glinkovský rok“, se oslavovalo 150 let od jeho narození. Šostakovič se také velmi často zabýval jeho skladbami ve svých publikacích. Za velké úspěchy mu byl udělen titul Národního umělce SSSR.

Následující dva roky byly pro Šostakoviče velmi obtížné. V prosinci 1954 zemřela jeho žena Nina Vasilijevna přímo na operačním stole na rakovinový nádor a

v listopadu 1955 zemřela jeho matka Sofie Vasilijevna. Šostakovič zůstal z dětmi sám, s nikým nekomunikoval a uzavřel se sám do sebe. Pomáhali mu nejbližší přátelé Galina Višněvská a Mstislav Rostropovič. Dělali vše pro to, aby se skladatel co nejdříve „postavil zpět na nohy“. Smrt matky jej zasáhla během služební cesty v Rakousku. Okamžitě přiletěl do Leningradu kde svou matku pochoval vedle jejího oblíbeného spisovatele D.I. Mamina-Siberjaka dle rodinné tradice bez náhrobku.

Tvorba v roce 1955 zamrzla. Přijímá jen nabídku na napsání hudby k filmu „Ovod“, kterou složil za 10 dní. Velmi často však píše různé publikace do novin a časopisů. V létě roku 1956 byl Šostakovič předsedou poroty Skladatelsé soutěže „Mezinárodní festival mladých“ kde se seznámil s okouzlující Margaritou Andrejevnou Kajnovoj na které se záhy oženil. Brzy po té se vypravuje na koncertní zájezdy do Bulharska kde se setkává s L. Pipkovem, který ho seznamuje se svojí operou „Devět bratrů Jany“. Po Bulharsku následuje Finsko, kde obdržel prémii Jeana Sibelia.

V tuto dobu se Šostakovič začíná probírat k životu veselejšímu a navrácí se zpět ke komponování. Začal psát *Smyčcový kvartet č. 6 G dur opus 101*. Premiéra proběhla 6 října v Glinkově sále v Leningradě. Tímto koncertem se slavilo jeho 50 leté výročí a při té příležitosti byl skladateli udělen Leninův řád. Pouští se také do komponování *Symfonie č. 11 g moll opus 103*, tentokrát je námětem Buržujská revoluce v roce 1905. Stává se taktéž předsedou organizačního Čajkovského interpretační soutěže, která byla tehdy nově založená.

Na jaře roku 1957 se koná druhý všesvazový sjezd skladatelů, ve kterém je Šostakovič tajemníkem. Premiéra *Symfonie č. 11 g moll „Rok 1905“ opus 103* v podání Státního symfonického orchestru SSSR zazněla ve velkém sále Moskevské konzervatoře, která měla veliký úspěch. Za toto dílo byl později opět oceněn Leninovou cenou.

Ve stejném roce Šostakovič navštívil Spojené státy, kde se stal členem American Academy of Science a čestným profesorem Mexické konzervatoře. Také znovu navštěvuje festival Pražského jara v Praze, Varšavský podzim a shromáždění Světové rady míru ve Švýcarsku.

Toto období je pro skladatele ale i ve znaku nemoci. Byla mu diagnostikována obrna, kvůli které musel dva měsíce ležet v nemocnici. Bohužel zůstala poškozena pravá ruka, kterou tolik potřebuje při hře na klavír a při komponování.

V roce 1961 skladatel hodně cestoval po Evropě, ale hlavní úsilí věnoval přípravám na premiéru jeho *Symfonie č. 12 d moll „rok 1917“ opus 112* kterou věnoval Leninovi. Na koncertě také zazněla poprvé *Symfonie č.4*, kterou napsal již dříve v letech (1935-1936). Premiéra byl provedena na dvou místech zároveň, 1.října ve Velkém sále Leningradské filharmonie pod taktovkou Marvinského a v Kujbyšově ji provedl A.L. Stasevič. Po triumfálním úspěchu symfonie byl přijat do KPSS (komunistická partie sovětského svazu).

V červnu roku 1962 se Rostropovič a Višněvská podíleli na organizaci prvního festivalu soudobé hudební tvorby v Gorkém. Šostakovič se ujal řízení skladatelské organizace RSFSR, kde měl za úkol pozvednout hudební kulturu periferních měst. Festivalový program osahoval skladby mnoha skladatelů, avšak osa programu byla stavěná na tvorbě Šostakovičoviče.

Dalším festivalem tohoto roku byl festival ve skotském Edinburgu který byl celý věnován Šostakovičově tvorbě. Festivalové programy zahrnovali celkem třicet skladeb. Hlavní důležitost spočívala také v koncertních umělcích: G. Rožděstvenskij dirigoval Symfonii č. 4 , Beethovenovo kvarteto hrálo komorní skladby, D. Oistrach hrál houslový koncert, G. Višněvská zpívala árie z opery Kateřina Izmajlová a Satiry no a M. Rostropovič hrál violoncellový koncert č.1. V této době se skladatel potřetí oženil. S Irinou Antonovnou Supinskou nachází v manželství konečně klid a podporu.

1.4 Poslední roky života

V dubnu roku 1966 odjel Šostakovič na Krym do Oreandy. Toto místo mělo pozitivní vliv na jeho tvorbu. Zde dokončuje svůj *violoncellový koncert č. 2 opus 126*. Při cestě na svůj autorský koncert zpět do Leningradu, Šostakovič prodělal infarkt a následující měsíc musel proležet v nemocnici.

Jubilejní oslavy v Moskvě začaly dvěma koncerty. Na prvním koncertě zazněla *Symfonie č. 7* a *Koncert pro violoncello a orchestr č.1* v provedení M. Rostropoviče. Druhý koncert byl připraven na den Šostakovičových narozenin – 25. Zářní 1966. Přestože se skladatel vrátil z nemocnice již 17. září, ještě v den koncertu nikdo do poslední chvíle nevěděl, zda bude riskovat příjezd ze svého domu za Moskvou. Nakonec skladatel dorazil půl hodiny před začátkem koncertu a celý si jej vyslechl. Na koncertě Šostakovič poprvé uslyšel druhý violoncellový koncert a *Koncert a moll*

Roberta Schumana v podání M. Rostropoviče, který mu následně jako dar přivezl domů klavír Steinway.

Nehledě na nemoc stále komponoval. Dokončil Koncert č. 2 pro housle a orchestr který věnoval opět Davidu Oistrachovi. Při premiéře koncertu byl Šostakovič znovu v nemocnici, nicméně mu byl dodán záznam přímo na lůžko. V nemocnici dokončuje *Symfonickou báseň Říjen opus 131* a také *Preludium pro symfonický orchestr Památce hrdinu Stalingradu*.

Byla mu udělena řada prémie a vyznamenání, mezi kterými byla například stříbrná medaile za upevnění přátelských vztahů mezi Rakouskem a SSSR či 1. cena ve všesvazové literární soutěži za dílo *Pochod sovětské milice*.

Největší práce posledních let byla bezpochybně *Symfonie č. 15* která byla oceněna řádem Říjnové revoluce. Premiéru dirigoval syn Maxim ve Velkém sálu Moskevské konzervatoře. V roce 1973 se věnoval výhradně *Smyčcovému kvartetu č. 14 Fis dur opus 142*, který záhy premiéroval Beethovenův kvartet 12 listopadu.

Skladatelovo zdraví se neustále zhoršovalo. Bezpochyby velký vliv na jeho zdraví měla emigrace Galiny Višněvské a Mstislava Rostropoviče roku 1974. Po půl roce byl skladatel převezen již naposledy do nemocnice, kde ještě stihl zredukovat violovou sonátu c moll opus 147.

9. srpna 1975 Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič umírá ve věku šedesáti osmi let na zástavu srdce.

1. Sonáta pro violoncello a klavír d moll opus 40

Tuto sonátu napsal Šostakovič v září roku 1934 během svého avantgardního období, bylo mu 27 let. Skladatel čelil nespravedlivým kritikám Stalinovského režimu na jeho čerstvě napsanou operu Lady Macbeth mcenského ujezdu. V té době byl rozvedený a stýkal se s Jelenou Konstantinovskou.

Je to Šostakovičova první komorní skladba. Skladatel ji věnoval svému příteli, koncertnímu mistrovi violoncellové skupiny Velkého divadla Viktoru Lvoviči Kubatskému.

Celá skladba je rozvržena do čtyř kontrastních vět, kde celou dobu zaujímá vedoucí úlohu jednoznačně violoncello. Používá všechny barvy a rijestříky violoncella. Klavír často pouze podkresluje jeho melodie.

V roce 1947 provedl Grigorij Pavlovič Piatigorskij revizi tempových označení jednotlivých vět. Místo původního označení Allegro non troppo – Allegro – Largo – Allegro, byly poupraveny první dvě věty a poslední čtvrtá na Moderato – Moderato con moto – Largo - Allegretto

Premiéra se konala v Malém sále Leningradské konzervatoře na klavír hrál sam Šostakovič.

2.1 První věta – Allegro non troppo

První věta je z celé sonáty hudbně nejvýznamější, a nejobsáhlejší. Trvá téměř stejně dlouho jako ostatní tři zbylé části. Forma věty je sonátová forma s přehledným výsekem expozice, provedením a reprízou. Ovšem za klasickou sonátovou formou ji označit nemůžeme, jelikož skladatel použil zrcadlovou reprízu.

Při nástupu violoncella zazní ihned hlavní téma s harmonicky zbarveným doprovodem klavíru.

Allegro non troppo ♩ = 138

Виолончель

Фортепиано

p

p

1

cresc.

cresc.

5

V tématu jsou velmi výrazné melodické postupy, které jsou pro Šostakoviče tak typické. Stejně téma skladatel použil v závěrečné fuze d moll z cyklu *24 preludií a fug pro klavír* i jako druhé téma své desáté symfonie. Myšlenku postupně rozvíjí.

V lyrickém vedlejší tématu si jednotlivé hlasy vyměňují melodii a doprovod. Klavír doprovází violoncello jako první, poté se role obrátí, přičemž klavír cello v levé ruce imituje a pomáhá téma vygradovat. Ačkoli je zde napsané a tempo, málo který interpret zde dodržuje zápis. Přirozeně zde většinou tempo poklesne. Vedlejší téma je psané v H dur.

52

57

V posledních taktach expozice zazní v levé ruce klavíru basová rytmická figura, která zakončuje expozici a přechází do provedení, kde ji přebírá violoncello. Touto figurou také končí první věta sonáty.

107

V provedení pracuje skladatel s výše uvedenou rytmickou figurou z levé ruky klavíru. Postupně jí rozvíjí jak v klavírním tak i violoncellovém partu. Bezpochyby jde o nejvzrušenější část celé první věty, kde violoncello z pizzicata graduje do mohutných akordů c moll ve fortissimu. Dále se vrací zpět do pizzicata, kde následně klavír vstupuje do reprízy.

Repríza, jak bylo zmíněno na začátku, je zrcadlová. Nejprve znovu zazní vedlejší lyrické téma a po jeho odeznění následuje téma hlavní v podstatně nižším tempu. Pro zvýraznění nálady, barvy, dynamiky a tajemnosti konce skladby skladatel

předepsal violoncellu dusítko. Hlavní témá se neopakuje doslovně, je z části obměněné, stejně tak i klavírní doprovod. Repríza končí rytmickou figurou z provedení v d moll.

The image shows a musical score for piano and cello, measures 188 to 203. The score is in D major and 4/4 time. It features a 'rit.' marking at the start, a box around the number '18', and 'Largo' with a tempo of quarter note = 60. The music includes dynamics like 'pp' and 'con sord.'.

188

19

203

2.2 Druhá věta - Allegro

Druhá věta je psána v charakteru scherza a také zůstává v hlavní tónině d moll. Věta je energická. Střídají se zde 3 myšlenkové celky Klavír zde má větší uplatnění než v dalších větách. Oba nástroje se plynule doplňují a vytváří tak jeden velký proud hudby. První myšlenka zazní nejprve v klavíru s doprovodem violoncella a poté ji převezme sólový nástroj. Doprovod ve violoncellu je mohutný, energický se opakující jednotakotový motiv.

Druhá myšlenka věty je v doprovodném hlasu violoncella velmi netradiční. Cello ji uvede hraním flažoletů. Každý akord je hrán vždy po jedné struně. Tento charakteristický technický prvek zazní vždy, když přijde toto téma.

Třetí hudební myšlenka následuje okamžitě po flažoletové technice. Probíhá v rozmezí 16 taktů a opět se zde jednotlivé nástroje prostřídají. Tentokrát jsou technicky náročné akordy v triolovém rytmu.

The image shows a musical score for a piano piece, specifically measures 30 through 35. The score is written in G minor (one flat) and 3/4 time. It features a complex rhythmic pattern of triplets in the bass line and chords in the right hand. Measure 30 starts with a piano (*p*) dynamic and a triplet of eighth notes. The piece concludes with a forte (*f*) dynamic and the instruction "IV ad lib.".

Po ukončení třetí myšlenky přichází repríza, ve které se všechny tři myšlenky znovu opakují. Po citaci třetího tématu a rázném akordu klavíru v silné dynamice věta končí.

2.3 Třetí věta – Largo

Třetí věta je napsána v tónině h moll. Je v písňové formě a jedná se o nejpomalejší větu celé sonáty. Začátek věty uvádí samotné violoncello rozsáhlým hlubokým recitativem, klavír nastupuje v pátém taktu poskytujíc tmavou kulisu.

38 **Largo** $\text{♩} = 69$
 con sord. III

pp espress. *pp*

pp

V této větě je uveden jeden z prvních příkladů nálady, kterou Šostakovič používal později ve svých „silných“ skladbách.

V následujícím vedlejším tématu je opět vedoucí hlas ve violoncellu, které propěvuje lyrické téma. Klavír tu díky osminovým hodnotám zde tvoří velmi důležitou rytmickou složku. Udává takzvaný „tep“.

senza sord.
p espress.

p

The image shows a musical score for violin and piano. It consists of two systems of staves. The first system has a violin staff on top and a piano staff on the bottom. The violin staff starts with a dynamic marking of *ff* and includes markings for *rit.* (ritardando) and *a tempo*. The piano staff starts with a dynamic marking of *f*. The second system also has a violin staff on top and a piano staff on the bottom. The violin staff starts with a dynamic marking of *fff* and includes a *cresc.* (crescendo) marking. The piano staff starts with a *cresc.* marking and a *ff* dynamic. The key signature for both systems is two sharps (F# and C#). The time signature is 3/4. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings throughout the score.

Zde vrcholí gradce celé třetí věty, kde violoncello přednáší téma ve vysoké poloze a silné dynamice. Vrchol gradace je v pátém taktu na uvedeném obrázku, přesněji na první době taktu - nota fis (s předepsanou dynamikou *fff*). Po vrcholu sólový nástroj pozvolna dynamicky odchází až do úplného pianissima. Předtím než klavír přebere vedlejší téma, violoncello připomene téma hlavní, celá plocha má sestupnou tendenci. Nástroje se vrací do svých základních poloh, ve které zůstávají až do konce věty.

Větu uzavře violoncello přiměnutím hlavního tématu doprovodem dlouhými akordy ve velmi nízké dynamice klavíru.

2.4 Čtvrtá věta - Allegro

Čtvrtá věta je psána ve formě rondo (ABACADAA), hlavní myšlenka se zde objeví hned čtyřikrát. Tónina věty je d moll.

Díl A je oblast hlavního tématu. Ze začátku jej přednese klavír, poté jej převezme violoncello . Celý tento díl plyne na ploše čtyřiceti taktů. Téma je velmi veselé až sarkastické. Podle mého názoru se Šostakovič tehdy vysmíval kritikám psaným k jeho skladbám.

Allegro $\text{♩} = 176$

Díl B začíná dvoutaktovou předehrou secco akordů klavíru, poté nastupuje téma B s virtuózní triolovou pasáží violoncella. Klavír zde pouze doprovází krátkými čtvrt'ovými hodnotami. Poté zní opět hlavní myšlenka v obou hlasech.

Díl C v tónině f moll uvede zčásti klavír v pravé ruce, poté celé téma zazní ve violoncelle a postupně zmoduluje do hlavního tématu, které na rozdíl od začátku hraje jen violoncello na ploše čtrnácti taktů.

Hned po doznění hlavního tématu, přichází na řadu klavírní technická pasáž, která je v celé sonátě bezpochyby pro klavír nejtěžší. Violoncello jej doplňuje notami, které tam zdánlivě nepatří, ale takový byl autorův záměr.

Poté přebírá šestnáctinové hodnoty violoncello a v sestupné tendenci odchází do piana, kde přebírá hlavní téma A klavír. Je zde zapsané trochu jinak než na začátku. Klavír jej hraje legato namísto staccata a v delších hodnotách. Violoncello doprovází

arpeggiovými akordy v pizzicatu. Téma zazní celé a závěrečným risolutem skladba končí.

2. Koncert č.1 pro violoncello a orchestr Es dur opus 107

Koncert, který byl nasán pro Mstislava Leopoldoviče Rostropoviče, byl napsán v roce 1959 v lázeňském letovisku Komarovo. Šostakovič začal psát svůj první koncert inspirován Symfonií Koncertem Sergeje Prokofieva. Velice obdivoval jak skladatele, tak i skladbu samotnou, proto se rozhodl napsat koncert pro violoncello. Rostropovič do poslední chvíle nevěděl, že Šostakovič koncert komponuje, níméně do jisté míry sehrál velkou roli ve vzniku této skladby. Rostropovič úzce spolupracoval s Prokofievem na Symfonii koncertu, konzultoval s ním technické možnosti violoncella i zvukové možnosti nástroje. Sám také koncert premiéroval. To vše mělo na Šostakoviče nesporný vliv.

Po dokončení koncertu ihned zavolaal Rostropovičovi s poprosbou, zda by si jej nepřijel poslechnout. Rostropovič se ihned dostavil a již večer si odnášel partituru s věnováním. Mladý violoncellista byl s koncertu tak nadšený, že jej zvládnul nastudovat za čtyři dny. Poté přijel zpátky za skladatelem, aby mu skladbu přehrál.

Světová premiéra koncertu proběhla v Leningradě s Leningradskou státní filharmonií a Mstislavem Rostropovičem pod vedením Jevgenie Mravinského.

Obaszení orchestru je dost neobvyklé – smyčcový orchestr, pikola, flétna, hoboj, fagot, kontrafagot, lesní roh , tympány, a celesta.

Přestože má koncert čtyři věty, tvoří dvouvětý celek – první věta (Allegro) je samostatná. (Moderato – Cadenza – Allegro con moto) vytváří celek druhý, všechny tři věty na sebe navazují attacca.

3.1 První věta – Allegro

První věta koncertu neustále plyne v pochodovém tempu udávaném krátkými hodnotami v orchestrálním doprovodu. Výrazné rytmické sólo violoncella udává tomuto hlasu hlavní úlohu. Téma proplouvá celým koncertem jak v melodických částech tak i v technicky náročných pasážích.

První věta začíná hlavním tématem ve violoncelle. Čtyřtónové téma, které vychází ze skladatelova kryptogramu D – S – C – H. Tento motiv se opakuje po dobu celého koncertu s výjimkou 2 věty. První větu můžeme rozdělit do tří částí – expozice, která obsahuje všechna tři témata, provedení, ve kterém skladatel pracuje s hlavním a třetím tématem a repríza ve které se zopakují znovu všechna tři témata. (Hlavní téma můžeme také uslyšet ve smyčcovém kvartetu č. 8, který skladatel složil později).

The image shows a musical score for the first movement, 'Allegretto', in 2/2 time with a tempo marking of quarter note = 116. The score is written for the cello in bass clef with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). It begins with a dynamic marking of *p* (piano) and a *v* (accents) over the first two notes. The first line of music ends with a boxed number '1' above it. The second line starts at measure 8 and also ends with a boxed number '1' above it. The third line starts at measure 16 and ends with a boxed number '2' above it. The score concludes with a *cresc.* (crescendo) marking and a *v* (accents) over the final notes.

Hlavní téma tedy plyne až do první mezihry za rytmického doprovodu orchestru. Před mezihrou zazní ve violoncelle dvojhmatová pasáž a hlavní téma přebírá dechová sekce orchestru, smyčce téma imitují a následně odpovídá opět violoncello.

Přichází spojka, která vyústí do několika taktové mezihry.

Před nástupem violoncella do vedlejšího tématu, uvede orchestr několika taktovou rytmicky pevnou předehru v silné dynamice. Violoncelové téma plyne na ploše 39 taktů, po kterém jej přebere klarinet.

Celé druhé téma je doprovázeno ve smyčcové skupině úryvky z hlavního tématu. Bas neustále pulzuje ve stejném rytmu. Dost výrazně také Šostakovič vypisuje velmi výrazně akcenty a tečky, které dodávají celé větě rázný směr. Melodie druhého tématu je přerušena vstupem lesního rohu, který v mezihře opět uvede hlavní myšlenku. Zde začíná provedení, ve kterém skladatel pracuje s tématy. Příležitostně je lesní roh, který vždy uvede první téma.

Violončelo začíná hrát variaci tématu, smyčcové nástroje zde doprovázejí rytmickým doprovodem. Následně se variace opakují, ale tentokrát v osminových hodnotách a doprovodnou roli přebírají dechové nástroje.

Provedení končí opětovnou citací hlavního tématu v lesním rohu, po kterém myšlenku plynně přebírá violoncello a pozvolna ji převádí do základní toniny Es dur. Zde začíná repríza. V ní můžeme slyšet všechna témata která zde byla použita.

Poté se úloha violoncella mění, druhé téma hraje totiž lesní roh a sólový nástroj jej doprovází mohutnými akordy ve fortissimu.

Po lesním rohu se téma vrací zpět k violoncellu.

Na konci věty hraje violoncello hladní téma, které vygraduje až do fragmentu tématu druhého, čímž efektivně uzavře první větu.

3.2 Druhá věta – Moderato

Druhá věta je elegického charakteru, je psána v třídlílné formě ABA s nepatrnou obměnou prvního dílu. Celý díl A napsaný v tónině a moll začíná introdukcí smyčců a lesního rohu. Tématem, které však violoncello neopakuje.

38 Moderato $\text{♩} = 66$

Poté nastupuje violoncello se svojí odlišnou sólovou myšlenkou. Melodie vychází z tradiční ruské lidové hudby (ukolébavky), kterou můžeme také naléznout v Musorgského písničkách Tance se smrtí.

Hlavní melodii barevně zbarvují protihlasy smyčcové sekce, zejména party viol a druhých houslí. Hlavní melodii přebírá klarinet a sólové violoncello se ocitá v doprovodném protihlase, ze kterého plynně vyústí do mezihry, která vymoduluje do dílu B který je v tónině fis moll.

Zde opět nastupuje sólové violoncello ve velmi slabé dynamice čímž uvádí díl B.

Je to velice chmurné a expresivní téma, které se postupně rozvíjí nejen do širší melodie ale i do silné dynamiky. Ve svém vrcholu skladatel cituje téma z úvodu věty a lesní roh přednesem vedlejšího tamatu připravuje nástup do reprízy.

Repríza začíná opakováním hlavního tématu solového violoncella. Navrací se původní tónina a moll. Protihlas zde namísto viol a druhých houslí přebírají housle první, poté basová sekce a nakonec celesta. Pro připravení na nostalgickou náladu cadence, skladatel předepsal v solovém violoncellu flažolety.

Věta končí ve velice slabé dynamice pizzicatem ve smyčcích a tremolem tympanu, sólový nástroj má prodlevu až do třetí věty která je psána attacca

3.3 Třetí věta – Cadenza

Třetí věta plynule navazuje na druhou větu, je to rozsáhlá kadence, ve které je možné uslyšet témata z předchozích dvou vět. Kadenci můžeme rozdělit na tři části – první pomalá část s charakterem druhé věty, druhá část má gradační charakter mezihry a třetí je rychlá část která ústí do čtvrté věty.

První část kadence vychází z druhého tématu druhé věty. Při rozvíjení první části je téma dvakrát přerušeno pomalými akordy hranými pizzicato.

The musical score for the third movement cadenza, starting at measure 61, is presented in two staves: Timpani (Timp.) and Violoncello solo (Ve. solo). The score is in 3/4 time and features a complex rhythmic and melodic structure. The Timpani part is marked *pp* and consists of a series of rhythmic patterns. The Violoncello solo part is marked *p* and features a melodic line with various articulations, including *solo*, *pizz.*, and *arco*. The score includes dynamic markings such as *pp*, *mp*, *mf*, *p*, and *cresc.*, as well as articulation markings like *dim.* and *arco*. The score is divided into three parts, with the first part being a slow section, the second part being a middle section, and the third part being a fast section.

Po tzv. „úderu zvonů“ přichází jedna z technicky nejnáročnějších pasáží celého koncertu. Dvojhmatový úsek v palcové poloze, ve kterém se sřídají tercie, kvarty a sexty. Prolínají se zde obě témata druhé věty.

Úsek začíná z úplného ticha a graduje až do nejvyšší dynamiky, poté zazní již po třetí pizzicatové akordy po kterých následuje druhá část kadence.

Musical score for a string quartet, measures 1-10. The score is in 3/4 time and features a complex rhythmic pattern of triplets. Dynamics include *p*, *pp*, *mf*, and *dim.* Performance markings include *riten.*, *a tempo pizz.*, and *arco*.

Druhá část začíná ve stejném tempu triolových postupů, ale předepsané accelerando se začne vyvíjet v podstatě hned v 5 taktu této části. Velmi často se zde mění taktové označení.

Musical score for a string quartet, measures 11-15. The score is in 3/4 time and features a complex rhythmic pattern of triplets. Dynamics include *p*, *pp*, and *cresc.* Performance markings include *arco*.

Gradace tedy vrcholí ve třetí části věty, kde skladatel zpracovává hlavní téma první věty. Je zde předepsané allegro. Hodnoty se mnění z triol na šestnáctinové. Po každém zaznění hlavního tématu z první věty, přeruší téma virtuózní sestup šestnáctinových not.

Musical score for a string quartet, measures 16-25. The score is in 3/4 time and features a complex rhythmic pattern of triplets. Dynamics include *p*, *pp*, and *cresc.* Performance markings include *Allegro* and *cresc.*

Po nepřetržitém pohybu šestnáctin, graduje věta do závěrečného Piu mosso, které zpracuje druhé téma druhé věty a plynule nastupuje věta čtvrtá Allegro con moto.

The image shows a musical score for a section titled "Piu mosso" with a tempo marking of $\text{♩} = 160$. The score consists of five staves of music. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The music is characterized by continuous sixteenth-note patterns. The second staff continues the melodic line with various ornaments and slurs. The third and fourth staves show more complex rhythmic patterns and dynamic markings, including accents and slurs. The fifth staff concludes the section with a final cadence and the word "attacca" written below the notes.

3.4 Čtvrtá věta – Allegro con molto

Čtvrtá a poslední věta koncertu je napsaná v tónině g moll ve formě tanečního ronda. Charakter věty v závěrečné codě je ale maestátní. V úvodu věty zazní samotné violoncello vysokým tónem d, po kterém následuje hlavní téma, které uvede orchestr zejména jeho dechová sekce.

The image shows two systems of musical notation for Oboe (Ob.) and Clarinet (Cl.). The first system covers measures 1 through 8, and the second system covers measures 9 through 12. Both parts play a melodic line with slurs and accents, starting with a dynamic marking of *ff* (fortissimo).

Potom přebere téma violoncello, které jej celé zopakuje.

Záhy přichází vedlejší téma v cis moll, které hraje violoncello za rytmického doprovodu smyčcové sekce v pizzicatu.

The image shows three systems of musical notation. The top system is for Timpani (Timp.), the middle for Solo Violoncello (Vc. solo), and the bottom for Strings (Archi). The Vc. solo part features a melodic line with slurs and accents, accompanied by a rhythmic pattern in the strings. A dynamic marking of *mf* (mezzo-forte) is present in the Vc. solo part.

Poté přebírají téma spodní smyčce a sólový hlas doprovází virtuózními pasážemi v šestnáctinových hodnotách. Přichází spojka a nastupuje střední část věty v 3/8 taktu, kterou uvede orchestr. V zápětí téma opakuje violoncello, ale brzy se znovu překlene do orchestru. Tímto způsobem probíhá gradace až do části s prvky reprízy.

Nejprve hlavní téma hraje fagot, zatím co violoncello rozvíjí druhé téma a proti nim hraje lesní roh protihlas.

Následně nastupuje hlavní téma ve violoncellu naproti kterému zní hlavní téma z první věty od klárinetu.

Vše je náhle přerušeno tympány, který posluchače vrací zpět na hlavní téma první věty druhé postupně modulující do hlavní tóniny Es dur.

S nástupem tóniny Es dur přichází coda. Hlavní téma je zde hráno lesním rohem, po kterém pak znovu celé téma zahraje i violoncello.

V codě prochází hlavní téma, proplouvá celým orchestrem, který má velmi intenzivní zvuk. Violoncello zde hraje hlavní téma čtvrté věty.

V úplném závěru skladby se střídají takty 2/4 a 5/8, čímž navozuje skladatel mohutný a nepravidelný rytmický konec.

4. Závěr

Ve své Bakalářské práci jsem se zaměřil na ruského skladatele Dmitrije Šostakoviče. Popsal jsem jeho nelehký život během komunistického režimu a druhé světové války. Také jeho tvorbu orchestrální, komorní a vokálně instrumentální.

V druhé části práce jsou přiblíženy violoncellové skladby, které jsem již sám nastudoval – Sonáta pro violoncello a klavír d moll a Koncert pro violoncello a orchestr č. 1 Es dur.

Ačkoli je sonáta zkomponovaná značně dříve, můžeme zde již naléznout určitý charakter, který skladatel použije i ve svém prvním koncertu. Ze skladeb je jasně cítit v jaké nelehké době Šostakovič žil.

V současnosti Koncert č.1 bezpochyby patří mezi nejoblíbenější a nejčastěji hraným koncertem dvacátého století, proto má nezastupitelné místo v repertoáru všech předních violoncellistů světa.

Z mé vlastní zkušenosti mohu říci, že nastudováním koncertu č.1 si hráč vytříbí nejen technické dovednosti v obou rukou, ale i fyzickou sílu, proto doporučuji každému posluchači vysoké školy aby tak učinil.

5. Seznam literatury

CHENTOVÁ, Sofie – Šostakovč - Život a tvorba díl 1. Leningrad, „Sovětský skladatel“ 1985. 508 s

CHENTOVÁ, Sofie – Šostakovič – Život a tvorba díl 2. Leningrad, „Sovětský skladatel“ 1986. 546 s

VOLKOV, Solomon – Svědectví, paměti Dmitrije Šostakoviče – Akademie múzických umění v Praze, přeložili, Hana Linhartová, Vladimír Sommer 2006, S. 45, 180, 350 ISBN 80-7331-057-0. 422 s.

CHENTOVÁ Sofie – Rostropovič, Český spisovatel a.s., v Praze 1997, přeložil Cyril Polách. ISBN 80-202-0658-2. 239 s.

Šostakovič Dmitrij – O době a o sobě, 1926-1975. Leningrad „Sovětský skladatel“ 1980. 375 s.

PLESKOT, Jakub. Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič: Koncert č. 1 Es dur pro violoncello a orchestr op. 107. Brno, 2008. 000048775. Bakalářska práce. JAMU

SMOLKA, Jaroslav. Dějiny hudby vydání č 1. Brno: Togga, 2001 657 s. ISBN 80-902-9120-1